

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Teze

k diplomové práci na téma:

**„Analýza postavení a rozvoje agrárního sektoru ve
vybraném regionu“**

Zpracovala: Alice Pištorová

Vedoucí DP: Prof. Ing. Jaroslav Homolka, CSc.

Postavení agrárního sektoru (AS) v ekonomice a společnosti vůbec je, díky jeho nezastupitelné úloze z hlediska produkce potravin i z hlediska plošného charakteru výroby ovlivňujícího vzhled krajiny, životní prostředí i sociální podmínky života lidí na venkově, výjimečné. Je zřejmé, že toto komplexní pojetí zemědělství výrazně přesahuje jen jeho produkční úlohu. Z tohoto pohledu lze pak definovat tři základní funkce zemědělství, a to funkci produkční, sociálně demografickou a environmentální.

Cílem této diplomové práce je analyzovat a posoudit postavení a rozvoj agrárního sektoru ve vybraném regionu – dnes již bývalém okrese Česká Lípa.

Okres Česká Lípa, v současnosti spadající do Libereckého kraje, zaujímá rozlohu 1 137 km². Počet obyvatel k 31.12.2000 činil 106 207. Z geografického hlediska zasahují do regionu 3 pásma, a to pásmo nížinné (Dubá, Doksy), pásmo podhorské (Cvikov) a horské (Krompach, Kamenický Šenov – Prácheň). Půdní podmínky jsou velmi rozmanité. V okrese dominují středně těžké půdy s cca 60%-ním zastoupením. Z hlediska zařazení do zemědělských výrobních oblastí patří převážná většina zemědělské půdy regionu (83%) do ZVO bramborářsko-obilnářské, dále pak 15% z.p. do ZVO řepářsko-obilnářské (jižní část okresu – Dubsko, Doksko) a cca 2% do ZVO pícninářské (severní část okresu – Cvikovsko).

Standardní metodika hodnocení postavení AS existuje v určité podobě na makroekonomické úrovni odvětví. V této metodice se, z hlediska produkční funkce, hodnotí:

- podíl zemědělství jako odvětví na výkonu národního hospodářství (HDP),
- uspokojení potřeby potravin z hlediska kvantity, kvality a šíře nabídky a cenové úrovně,
- vybavenost zemědělství základními produkčními faktory, tj. půda, práce, kapitál.

Tuto metodiku však nelze plně uplatnit při hodnocení regionu na úrovni okresu, což vyplývá jednak z charakteru některých ukazatelů (uspokojování potřeby potravin), jednak z toho, že se na této úrovni nesledují (HDP). Proto při tvorbě vlastního metodického postupu byla vybrána taková kritéria, která jsou na dané úrovni zjistitelná (statistické údaje ČSÚ) a, dle mého názoru, co nejlépe vystihují danou problematiku.

Vlastní postup hodnocení významu a postavení zemědělství v regionu je zaměřen jednak na úroveň okresu jako celku a zohledňuje všechny tři základní funkce zemědělství, jednak vybraných zemědělských subjektů.

Z hlediska vývoje a hodnocení produkční funkce byla sledována a hodnocena:

- *Struktura půdního fondu* – v období let 1990 – 2000 došlo v okrese jen k minimálnímu poklesu výměry zemědělské půdy (o 0,7%). Pokles podílu orné půdy je však výraznější (13,6%). Tento proces je přirozeným důsledkem toho, že rozhodujícím kritériem je, namísto

velikosti plochy obdělávané orné půdy, efekt plynoucí z hospodaření. Proto dochází k jejímu zatravňování a tudíž přesunu do kategorie TTP.

- *Osevní plochy, produkce a hektarové výnosy vybraných zemědělských plodin* – přední místo mezi pěstovanými plodinami zauímají obiloviny, přestože jejich podíl na orné půdě v r. 1998 poklesl o cca 9% oproti r. 1990 a došlo rovněž k poklesu výnosovosti. Ke snížení produkce dochází, díky omezení pěstebních ploch, také u brambor. Naopak řepka a cukrovka zaznamenávají ve sledovaném období nárůst produkce způsobený jednak zvýšením osevních ploch a u cukrovky rovněž růstem hektarových výnosů.
- *Soupis vybraných kategorií hospodářských zvířat* – v odvětví živočišné výroby dochází k poklesu stavů zvířat prakticky u všech sledovaných druhů, tj. u skotu, prasat i drůbeže.

Je patrné, že zemědělská výroba v naturálním vyjádření v hlavních zemědělských komoditách v regionu poklesla. Mám však zato, že tento stav je vyjádřením současné produkční a ekonomické situace daného regionu v návaznosti na úroveň produkce, která je od něj tržně požadována a kterou jsou zemědělské subjekty schopny zabezpečit za udržitelných podmínek.

V rámci hodnocení sociálně demografické funkce byl sledován a hodnocen:

- *Vývoj zaměstnanosti v zemědělství* – reformy hospodářství spojené s přechodem centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní, které vyústily v privatizaci státních statků a transformaci JZD znamenaly pokles počtu zaměstnanců v zemědělství (včetně lesnictví a rybolovu) z cca 6 000 v r. 1990 na cca 1 000 v r. 2000.
- *Vývoj mezd pracovníků v zemědělství* – zatímco v roce 1989 se mzdy pracovníků v zemědělství pohybovaly nad průměrem národního hospodářství i okresu, v průběhu 90. let zaznamenaly největší mzdový propad a klesly na úroveň cca 85% průměrné mzdy v okrese.
- *Vývoj osídlení venkova* – z pokusu vysledovat příčinnou souvislost mezi nezaměstnaností a vývojem osídlení venkova v mikroregionech dlouhodobě vykazujících nadprůměrnou míru nezaměstnanosti (ne náhodou jde o oblast Dubá-Doksy a Cvikovsko, tedy o regiony v dřívější době s největší zaměstnaností v zemědělství) vyplývá, že výše nezaměstnanosti nemá vliv na demografický vývoj v daných obcích.

Tedy i přes pokles zemědělské produkce, který se projevil snížením počtu pracovních míst v zemědělství, nedošlo v regionu k celkovému zhoršení postavení venkova. Přes vzrůst míry nezaměstnanosti se zde neprojevuje tendence vysídlování venkovského prostoru.

Ve vztahu k environmentální funkci zemědělství lze konstatovat, že s určitým poklesem významu produkční úlohy nedošlo v regionu k jejímu odpovídajícímu nahrazení

funkcí krajino tvornou, ale mnohdy k ukončení zemědělské výroby, většinou díky nezájmu nových vlastníků půdy - restituentů, čímž vzhled krajiny, do jisté míry, utrpěl. Naopak od doby, kdy se podpora mimoprodukčních funkcí zemědělství stala jednou z priorit dotační politiky MZe ČR, vzrostla v okrese motivace hospodařících zemědělských subjektů na tvorbě a údržbě kulturní krajiny.

Co se týče postavení AS v regionu z pohledu podnikatelských subjektů, zásadní roli zde hrají transformační procesy národního hospodářství, resp. zemědělství, po roce 1989.

V období centrálně plánované ekonomiky obhospodařovaly zemědělskou půdu v okrese převážně:

- 3 státní statky – 70,7% zemědělské půdy k 1.1.1989
- 4 JZD – 13,6% z.p.

V rámci politicko-ekonomických změn souvisejících s přechodem k tržnímu hospodářství začala v r. 1992 probíhat transformace zemědělských družstev, kterou prošla všechna 4 existující družstva a přeměnila se tak na družstva vlastníků, a to ZOD Brniště, ZD ŠTĚDRÁ Doksy, ZD Kravaře v Čechách a ZD Horní Police. U dvou z nich, ZD Kravaře v Č. a ZD Horní Police, však došlo k tzv. druhé transformaci, kdy původní transformovaná družstva, zejména díky problémům s vypořádáváním majetkových podílů oprávněných osob, prakticky přestala provozovat svou činnost a vstoupila do likvidace a vznikly zde subjekty nové, a to výrobně obchodní družstvo AVENA Kravaře v Č. a Agrome s.r.o. Horní Police.

Proces restitucí a privatizace státního majetku vedl v oblasti zemědělství k faktickému zániku státních statků, jejichž „nástupníky“ se stali podnikatelé – soukromě hospodařící rolníci a obchodní společnosti, kteří (dle údajů Zemědělské agentury v Č. Lípě týkajících se žádostí o dotace) obhospodařují cca 22 000 ha z.p. okresu, tj. 66% výměry bývalých státních statků.

V závěrečném porovnání AS se stavem a postavením zemědělství v okrese Česká Lípa před rokem 1989 se může vývoj v transformačním období 90. let po současný stav, vzhledem k předimenzovanému rozsahu zemědělství za éry centrálně plánovaného hospodářství ve snaze po maximální produkci potravin, jevit jako „úpadek“ agrárního sektoru v daném regionu. Domnívám se však, že ve skutečnosti jde, spíše než o úpadek AS, o vyjádření jeho objektivního postavení, a to jak z hlediska celospolečenského, tak i s ohledem na budoucí integraci českého zemědělství do EU. Z tohoto pohledu se ani prognóza jeho dalšího vývoje nejeví jako nepříznivá.